

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

AKTYORLIK MAHORATI ELEMENTLARI MADANIY TADBIRLARNI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Sultonov Dostonbek

O'zDSMI FMF "Dramatik teatr rejissorligi" 4-bosqich

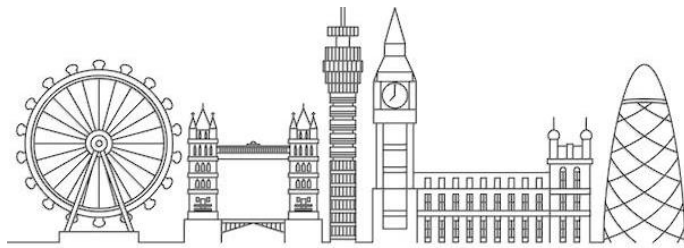
Talabasi sultonovdoston07@gmail.com

Annotatsiya: *Madaniy-ommaviy tadbirlarda kinofragmentlardan foydalanishning «assotsiatsiya» usulini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'pincha shunday hodisa vujudga keladiki, tashkilotchilar tadbir epizodining syujetiga aynan va bevosita mos keladigan kinolavha topisholmaydi. Bunday vaqtda epizod mazmuni bilan bog'lanib ketishi mumkin bo'lgan kinolavha tanlanadi. Masalan: «Onalar tinchlik uchun kurashda» nomli kechada ona o'g'lining o'limi haqida xat oladi. Bu psixologik holatda ona o'g'li bilan oxirgi uchrashuvini eslaydi. Xuddi shu paytda ekranda «Soldat haqida ballada» filmidan parcha - onaning o'g'li Alyosha bilan oxirgi uchrashuvi lavhasi ko'rsatiladi. Ijodkorlikni talab qiladigan bu usul kinolavhalardan foydalanish uchun keng imkoniyatlar yaratib beradi, tadbirni boyitadi.*

Kalit so'zlar: *rejissura, g'oya, emotsional, matbuot, sahna, omma, tadbir.*

Badiiy-ommaviy tadbirlarni g'oyaviy emotsional vositalarsiz aslo tasavvur qilib bo'lmaydi. Maxsus materiallarsiz uy qurib bo'lmaganidek, vositalarsiz tadbirni tashkil qilib bo'lmaydi. Agar imorat tsement, yog'och, mix, oyna va shunga o'xshash materiallar asosida vujudga kelsa, madaniy-ommaviy tadbirlarni ham o'ziga xos so'z, san'at va texnik vositalarsiz tashkil qilib bo'lmaydi. Vositalar tadbirning tarkibiy qismi, asosiy komponentlari va mexanizmlari sifatida xizmat qiladi. Vosita deganda, kishilarning hissiyotiga, psixologiyasiga va ongiga ta'sir etuvchi va bilim olish samaradorligini oshiruvchi g'oyaviy-hissiy qurollar, asbob-uskunalarni tushunamiz. Badiiy-ommaviy tadbirlarda qo'llaniladigan vositalarning diapazoni juda keng va ularning soni ko'pdir. Tadbirlarda jonli so'z, matbuot, ko'rgazmali qurollar, adabiyot va san'at, har xil texnik apparatlar kabi vositalardan keng foydalanamiz. Bular esa har qanday tadbirning sermazmun va qiziqarli o'lishini ta'minlaydi. Tashkilotchilar klub muassasalaridagi ta'sirchan vositalarning imkoniyatlarini yaxshi bilishlari va ularning imkoniyatlaridan to'la foydalanishlari lozim. Diqqatimizni yana Hamza Hakimzodaning madaniy-oqartuv ishlar sohasidagi tajribasiga qaratamiz. U birgina badiiy-propagandistik tadbirda xilma-xil san'at ko'rinishlari va ta'sirchan vositalarni ko'plab umumlashtira olgan.

Tadbirning g'oyaviy va emotsional-obrazli kuchini oshiradigan, ommaning qiziqishini orttiradigan vositalardan samarali foydalanish - bu tashkilotchilar oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Badiiy-ommaviy tadbirlar tashkilotchisi mavjud bo'lgan barcha ta'sirchan vositalardan yaxshi xabardor bo'libgina qolmasdan, balki ulardan samarali foydalanish metodikasini ham bilmog'i lozimdir. Quyida badiiy-ommaviy tadbirlarda

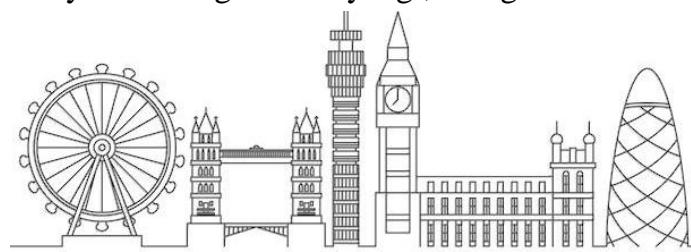
MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

foydalanish mumkin bo'lgan asosiy vositalarga xarakteristika berib o'tamiz:

Jonli so'z. Asosiy ta'sirchan vositalardan biri - bu jonli so'zdir. (U ba'zi hollarda «og'zaki so'z» deb ham yuritiladi.) Jonli so'z klub ishi shakllarining hammasida eng asosiy vosita sifatida qo'llanilib, o'zgaras komponent sifatida xizmat qiladi. Badiiy-ommaviy tadbirlarda jonli so'z faqatgina mazmuni yoritishda xizmat qilmasdan, balki syujet bilan ommaviy harakatlarni ham bir-biriga uyg'unlashtirib boradi. Aynan jonli so'z voqea ma'nosini tomoshabinga etkazadi, bir epizodni ikkinchisiga bog'laydi, boshqaruvchining auditoriya bilan muloqotda bo'lishi uchun sharoit yaratadi. Jonli so'zning yana bir afzallik tomoni shundaki, ba'zan fikrni hech qanday ta'sirchan vosita tomoshabinga etkazib bera olmaydigan daqiqalarda, jonli so'z yordamga keladi. Ommaviy tadbirlarda boshqaruvchi so'zi asosiy o'rinni egallaydi, ba'zi hollarda esa u kechening boshidan to oxirigacha etakchi vosita sifatida qo'llaniladi. U kirish so'zi (monolog) shaklida yoki uqaddima sifatida yaxshi xizmat qilishi mumkin. Tadbir davomida esa boshqaruvchi, komentatorga, hikoyachiga yoki intervyu beruvchiga aylanib, jonli so'zdan foydalanadi. Tadbirlarda jonli so'zdan foydalanish imkoniyatlari juda ko'p. Jonli so'z boshqaruvchining gapidan tashqari, tadbir qahramonining nutqi yoki undagi qatnashchining so'zi, kecha qahramoniga atalgan tabrik yoki kollektivning mehnat raporti, sotsialistik majburiyatlari bo'lishi mumkin.

Ta'sirchan vositalardan biri badiiy s'zdir. Badiiy so'z aytilmoqchi bo'lgan fikrni badiiy-emotsional tarzda etkazib berishga xizmat qiladi. Klub kechalarida badiiy so'zning she'r o'qish, prozaik va she'riy monologlar, juft yoki ko'pchilik tomonidan o'qiladigan deklamatsiyalar kabi turlaridan keng foydalaniladi. Badiiy o'qish boshqa materiallar bilan bir vaqtda ijro etilishi mumkin. Masalan, she'r o'qilayotgan bir vaqtda she'rning ma'nosiga mos keladigan kino parchalar ko'rsatilishi mumkin. Masalan, «O'zbekiston qardosh respublikalar oilasida» nomli tematik kechada «O'zbekiston — oq oltin o'lkasi» epizodini olaylik. Bunda ekranda M. Qayumovning «Bahordan bahorgacha» nomli kinof'midan lavha ko'rsatiladi. Xuddi shu kadr ko'rsatilayotgan vaqtda boshqaruvchi O'zbekiston paxtakorlari haqida, ularning mehnat muvaffaqiyatlari haqida she'r o'qiydi. Bu bilan kechening g'oyaviy-emotsional ta'siri oshishiga erishiladi. Badiiy so'zni vujudga keltirish uchun badiiy asarlardan namunalar keltirishning o'zi kamlik qiladi. Yozma she'r — yozma badiiy so'zdir. Uni jonli badiiy so'zga aylantirib, ijro etish uchun ijrochining she'rdagi fikriga munosabati, ruhiy kechinmalari, his-hayajoni talab qilinadi. Aks holda she'rning oddiy, jonli so'zdan farqi qolmaydi. Yana shuni unutmaslik kerakki, chuqur anglash, fikrning tub mazmuniga etib, his-hayajon bilan aytilgan har bir jonli so'z badiiy so'zga aylanib ketishi mumkin. Agar «1941» degan iborani shunday aytib o'tib ketsak, u quruq raqamning o'zi bo'lib qoladi. Lekin, ko'z oldimizga urushning boshlanishini keltirib, dahshatli voqealarni his qilib, mantiq talab qiladigan g'amli kayfiyatda, ma'noli «Ming to'qqiz yuz qirq bir...» desak, bu raqam badiiy-dramatik so'zga aylanadi va ommaga badiiy-emotsional ta'sir etadi.

Matbuot vositalari. Ma'lumki, madaniy-ommaviy tadbirlarga aholi yangi, ularga hali

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ma'lum bo'lmagan va qiziqarli voqealardan xabardor bo'lish uchun ham keladi. Bu ishda matbuot vositalri, yangi gazetalar, jurnallar va ayniqsa, kitoblar bitmas-tuganmas manba bo'lishi mumkin.

Matbuot eng asosiy axborot tarqatuvchi va saqlovchi vositadir. SHunday ekan, tashkilotchilar tadbirning mazmunini boyitish uchun ularga har doim murojaat qilmog'i lozim. Eng aktiv o'quvchi ham matbuotdagi hamma axborotlarni o'zlashtira olmaydi. Shu boisdan tadbirida ko'proq tomoshabinlarning nazariga tushmagan materiallardan foydalanishga harakat qilish kerak. Birinchi variantda badiiy havaskorlik kollektivlarining tayyor yoki maxsus tayyorlangan nomeridan foydalaniladi. Ko'pincha muzika yoki qo'shiq tadbirlarda maxsus nomer sifatida qo'llanadi. Bunday paytda nomer tadbir mazmuni va mavzuga mos ravishda epizodning tarkibiy qismiga aylanib ketmog'i kerak. Masalan, xotin-qizlar bayramiga bag'ishlangan tadbirlarda onalar tantanali ravishda sahnaga taklif qilingandan so'ng «Onajonlar, assalom!» qo'shig'i ijro etiladi. Qo'shiq tugashi bilan boshqaruvchilar onalar haqida allomalar so'zlaridan namunalar o'qishadi. Bu qo'shiq alohida nomer sifatida foydalanilganligi uchun tadbir epizodining mavzusiga to'g'ri keladigan tarkibiy qismga aylanib ketadi. Ikkinchi variantda esa muzika kechaning g'oyaviy mazmuniga qarab tanlanadi va magnitofon orqali «Fon» sifatida beriladi. Masalan, g'alaba kuniga bag'ishlangan «So'nmas u kunlar shuhrati» teatrlashtirilgan tomoshada paxtazorda mehnat qilayotgan dehqonlarga kolxoz raisining urush boshlangani haqida xabar olib kelishi hamda voqeaning ta'sirini oshirish maqsadida Shostakovichning «7-simfoniya»si magnitofon orqali ijro etiladi. Muzikadan foydalanishning mazkur varianti tadbirlarda juda keng qo'llanilib, she'r o'qilayotganda ham, kinolavhalar ko'rsatilayotganda ham, dramatik parchalar ijro etilayotganda ham bu vositalarning ta'sirchanligini oshirish maqsadida xizmat qiladi. Muzika, asosan, tadbir ta'sirini kuchaytiruvchi vosita sifatida ham ishlatilib, aytilayotgan fikrning nozik kechinmalarini ommaga etkazib berishga xizmat qiladi. Tadbir mazmuniga qarab, muzikali chiqishlardan, muzikali anraktlardan va muzikali yakunlashlardan foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. www.ziyo.uz electron kutubxonasi
2. [O'zME](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
3. Mittaning «Jannat va jahannam orasidagi kino» kitobi. _T.:
4. «Fan va texnologiya» 2014 364-bet.

